

Учені поступово доходять висновку, що фінансовані державою дослідження мають бути у вільному доступі. Проте представлені нещодавно дані кажуть про те, що, якщо є можливість вибору, навіть дослідники, які публікуються у виданнях з вільним доступом, прагнуть встановити певні обмеження на використання своїх статей (наприклад, як вони продаватимуться третіми особами з метою отримання вигоди).

Ця позиція протилежна точці зору великих фінансових організацій – семи дослідних рад Великобританії і Wellcome Trust, однієї з найбільших благодійних біомедичних організацій у світі. За словами прихильників відкритого доступу, це ознака того, що дослідники не розуміють, як ліцензії на публікацію впливають на «вільні» дослідні статті, а також що потрібно провести більше роз'яснювальної роботи щодо значення подібних ліцензій. Проте деякі видавці зазначають, що певні обмеження потрібні.

Відкрите, але не відкрите? Стаття, яку можна вільно прочитати в Інтернеті, не завжди є вільною для будь-якого використання, наприклад для аналізу тексту за допомогою комп'ютерних програм, щоб згенерувати висновки й перемішати їх з рештою роботи, розповсюдження перекладів тексту або продажу повторних версій у похідних публікаціях.

У різних куточках світу будь-хто, хто захоче використати статті, має отримати дозвіл від власника авторського права (зазвичай це або видавництво, або автор). Доволі часто власник забороняє використання або вимагає за нього заплатити. Прихильники вільного доступу заявляють, що статті з вільним доступом повинні публікуватися разом з ліцензіями, щоб було одразу зрозуміло, як само можна використовувати ці тексти.

Починаючи з 1 квітня, Wellcome Trust і дослідні ради Великобританії вимагатимуть: якщо вони платять збори за дослідження, профінансовані ними для публікації з умовами вільного доступу, то така робота має бути доступною з найбільш ліберальними умовами, що дають змогу всім, навіть комерційним організаціям, використовувати їх. Мовою Creative Commons, неприбуткової організації з Маунтен В'ю (Каліфорнія) це має бути ліцензія CC-BY (де BY означає, що усі лаври має отримувати автор оригінальної роботи). К. Бірд (Chris Bird), адвокат із Wellcome Trust, зазначає, що «наші плани зустріли дуже мало спротиву» з боку дослідників. Частково це тому, що більшість дослідників не розуміють питання.

Непростий вибір. Часткові докази точки зору дослідників можна отримати з журналу вільного доступу Scientific Reports, який, починаючи з липня 2012 р., дав змогу дослідникам вибирати один із трьох типів ліцензій. Перша – CC-BY. Друга – не така вільна, CC-BY-NC-SA, дає змогу іншим людям змішувати, цитувати і використовувати в роботі статтю з посиланням

на автора, проте лише з некомерційною (NC) метою, лише якщо вони будуть публікувати свої роботи на таких же умовах (SA – share-alike – «ділися так само»). Третій тип ліцензії CC–BY–NC–ND найбільше обмежує права використання, даючи змогу іншим завантажувати й розповсюджувати роботу, проте жодним чином не змінювати (ND – no derivative works – «жодних похідних праць»), або використовувати з комерційною метою.

Видавництво Nature Publishing Group (видає журнал Nature) виявило, що із 685 робіт, прийнятих від липня 2012 р. до середини січня 2013 р., автори вибирали середній варіант обмеження ліцензії 95 % часу, а найбільш обмежуючий – 68 % часу. У листопаді 2012 р. видавці запитали себе, чи ліцензія ND може виявитися найбільш популярною через те, що вона є посередині в списку форм авторських прав. Вони змінили порядок, поставивши цей варіант першим, після чого його стало обирати навіть більше авторів.

Р. Маунс (Ross Mounce), палеонтолог з Університету Бата (Великобританія), який також працює у Фонді вільних знань у Кембриджі (Великобританія), зазначає, що, «усе це вказує на те, що дослідники, які публікуються у Scientific Reports, схильні робити консервативний вибір і, можливо, не повністю його розуміють». Р. Маунс, який опублікував класифікований за пропонованими ліцензіями вільного доступу перелік видань, вважає, що дозволяти вибирати – погана ідея. «Це дає авторам право помилитися і вибрати ліцензію менш вільного доступу, – говорить він. – Чи дійсно є якісь загальні обставини, згідно з якими їм хочеться обирати не таку відкриту і вільну до прочитання ліцензію?»

Проте такі обставини існують: деякі дослідники, особливо в галузях соціальних і гуманітарних наук, не хочуть, щоб комерційні організації могли використати їхні роботи. У грудні 2012 р., наприклад, видавці 21 історичного журналу Великобританії поширили заяву, у якій сказано, що дозвіл комерційного використання стане «серйозним порушенням прав інтелектуальної власності».

Інший шлях. Багато видавців також проти CC–BY, частково вказуючи на втрату прибутку, якщо будь-хто зможе перепродавати роботи вільного доступу. І справді, Міжнародна асоціація наукових, технічних і медичних видавців (International Association of Scientific, Technical and Medical Publishers) – глобальна торгова організація з Оксфорду (Великобританія) – працює над розробкою альтернативної ліцензії вільного доступу, яка не дозволить комерційне або вторинне використання у вигляді повторних публікацій, абстрактів або адаптацій, але точно дозволить комп'ютерний аналіз тексту й переклади.

Проблема виникає в тому, що додавання обмежень з повторного використання роботи – навіть з добрими намірами – може породити складні правові питання, пояснює М. Галл (Martin Hall), віце-канцлер Університету Салфорда у Манчестері (Великобританія) і співавтор «Доповіді Фінч», впливового дослідження з робіт вільного доступу за замовленням уряду Великобританії.

Наприклад, учені соціальних наук, які використовували ліцензію NC для запобігання використанню їхніх робіт у підручниках без виплати авторської винагороди, можуть також заборонити появу цих робіт на вебсайтах, що містить контент рекламного характеру. Тут повно непорозумінь, додає М. Галл. Наприклад, виставлення роботи з вільною ліцензією начебто ставить контент третіх осіб, такий як фотографії або музику, під ризик неправомірного використання.

У кінцевому рахунку, зазначає М. Галл, «я не думаю, що ми провели достатньо роботи з роз'яснення наслідків використання ліцензії відкритого доступу, щоб дослідники могли сформулювати власну точку зору». Зрештою, додає він, за останні кілька років дослідники вже звикли віддавати свої права видавцям, не замислюючись над тим, що це означає *(Ричард Ван Нурден. Дослідники збираються обмежити використання публікацій вільного доступу // Український науковий клуб (http://nauka.in.ua/news/science-policy/article_detail/8561). – 2013. – 9.02).*